

نقش هنر و ادبیات در فرایند هویت یابی کودکان دوره پیش دبستانی

طاهره مهدیار - کارشناس ارشد عمران - محیط زیست

Mahdiar_zahra@yahoo.com

چکیده

از آن جا که میراث فرهنگی هر قوم و ملتی شناسنامه حیات معنوی و مادی آن قوم به شمار می آید و شکل پذیری هویت در نهاد کودکان هر سرزمین، وابسته به آشنایی آن ها با هویت ملی و میراث فرهنگی کشورشان هست. مسئله هویت ملی در جامعه امروز در شرایط بحرانی قرار دارد. به منظور حفظ این هویت ملی و فرهنگ اصیل میهن تا شرایط از این بحرانی تر نشده باید چاره ای اندیشید. لذا به طور اساسی آن را علت یابی نموده، سپس با درایت و هوشیاری این مسئله را حل کرد. رشد و پیشرفت هر کشور در گرو تعلیم و تربیت فرزندان آن سرزمین است تا از این طریق، مهبیای پذیرفتن نقش اجتماعی و فرهنگی اشان باشند. بنابراین سرمایه گذاری در دوره پیش دبستانی که کودکان در طلایی ترین دوره زندگی خود قرار دارند ضامن حفظ هویت ملی هر کشور است. نهادینه کردن با بازنگری جدید توسط دست اندرکاران متعهد و دلسوز موجب تحقق این امر خواهد شد که نیاز پی گیری در دوره های بعد زندگی شان را نیز دارد. یکی از روش ها و فعالیت هایی که می توان به وسیله آن کودک را به هویت ملی، فرهنگ بومی، هنجارهای اجتماعی و روحیه میهن دوستی و حفظ و حراست از کیان و کشور آشنا نمود از طریق پرداختن به هنر و ادبیات آن کشور است. از آن جا که آموزش در دوره پیش دبستانی به صورت تلفیقی می باشد و هنر و ادبیات می تواند در رشد همه جانبه کودکان تاثیر گذار باشد و باعث رشد و تقویت هویت ملی نوآموزان این مرز و بوم گردد. لذا به دلیل اهمیت موضوع به بررسی نقش هنر و ادبیات در فرایند هویت یابی کودکان دوره پیش دبستانی در این مقاله پرداخته شده است.

واژه گان کلیدی: هنر و ادبیات، پژوهش، هویت یابی، کودکان، داستان

مقدمه

هویت حالتی غیر قابل توصیف است. هویت صرفاً یک احساس است، نوعی احساس استقلال این که یک من با یک مای مبهم و حتی ناشناخته وجود دارد، احساس هویت معمولاً ریشه های واقعی دارد و بسیاری از این ریشه ها قابل کشف هستند ولی همیشه این نکته باقی است که آن ریشه های واقعی و این احساس هویت رابطه ضروری لزومی ندارد و همیشه همراه هم نیستند. نمونه این امر، احساس هویت ملی است. این احساس را گروهی به سرزمین، نژاد، خون، زبان، دین و امثال آن ها باز می گردانند، ولی احساس هویت ملی گاه بدون برخی از آن ها ظاهر می شود. هم چنین می توان گفت که سرزمین یا زبان یا دین واحد می تواند خود، نشأت گرفته از احساس هویت یکی بودن یا یک ملت واحد بودن باشد. نیاز به احساس هویت از شرایط هستی انسان سرچشمه می گیرد و منبع شدیدترین کوشش ها و کشش هاست، چون شخص بدون احساس «من» بودن نمی تواند از سلامت روانی برخوردار باشد. لذا برای به دست آوردن «من» از هیچ کاری فروگذار نیست. این نیاز در فراسوی میل شدید به موقعیت اجتماعی و انطباق نهفته است و گاهی شدیدتر از میل به ادامه ی زندگی جسمی است. مردم زندگی خود را به خطر می اندازند، از عشق خود صرف نظر می کنند، از آزادی خود چشم می پوشند، فکر و اندیشه ی خود را فدا می کنند تا جزئی از

گروهی شوند و در نتیجه احساس هویت کنند. نیاز به پیوند، ریشه داشتن و اعتلا از لحاظ ابراز هویت آن چنان حیاتی است که اگر انسان نتواند این نیاز را به طریقی تأمین کند، سلامت روحی هم نخواهد داشت (فروم، ۱۳۷۰).

عوامل مؤثر بر شکل گیری هویت

خانواده

خانواده بنیان زندگی اجتماعی و اولین کانون تربیت فرزندان است. نهاد خانواده اساسی ترین و اولین محیط اجتماعی شدن است. به عنوان کوچکترین نهاد جامعه، اولین جایی است که سطرهایی بر لوح سفید شخصیت، هویت اضافه می کند و چون سر فصل نوشتار خواهد بود، به سختی می توان تغییرات اساسی در آن ظاهر کرد. بدانجا که گروهی بر این باورند که احتمال بی اثر کردن نقش خانواده در هویت فرد تقریباً محال است و به هر صورت در ضمیر ناخودآگاه حضور دارد و خود را نمایان می کند. شاید بتوان گفت که نقش خانواده، مانند چهارچوب یک بوم نقاشی و یا فریم عکاسی است هر چه اضافه و کسر شود، درون این چهارچوب خواهد بود. کودک از بدو تولد در دامن خانواده نشو و نما می یابد و سپس در کنار دیگر نهادهای اجتماعی شدن ارتباط خویش را با آن حفظ می کند. گرچه تاثیر خانواده امروزه به سبب جابه جایی نقش ها کم شده است اما هیچگاه این تاثیر از بین نرفته است. از نظر ویل دورانت، نخستین وحدت اجتماعی که این موجود بدان علاقه پیدا می کند خانواده است و رشد اخلاق او با محبت و وفاداری به وحدت بزرگترها توسعه می یابد تا آن که وطن پهناورش نیز در نظر او تنگ می نماید (کی نیا، ۱۳۷۳).

در پژوهشی نشان می دهد در خانواده هایی که والدین پایبندی بالایی نسبت به مؤلفه های دینی و ملی دارند، جوانان نیز از هویت ملی و دینی قویتری برخوردارند (غفوری کله، ۱۳۸۴).

هویت ها و من ها، در داخل خانواده رشد و پرورش می یابند. براساس تحقیقات انجام شده، خانواده هایی که به رشد عقلانی و اخلاقی و تحول خود و هویت خود کمک می کنند، خانواده هایی هستند که بر تحقیق و اکتشاف تأکید دارند، بافت ایمنی که محدودکننده نباشد به وجود می آورند، فرصت هایی برای برقراری ارتباط ایجاد می کنند و خود مختاری و استقلال را مجاز می داند و تشویق می کنند (گروتوانت و کوپر، ۱۹۸۵).

محیط محل زندگی

محل بزرگ شدن و محیطی که فرد تا سنین ۱۵ - ۱۶ سالگی در آن رشد می کند شاید دومین عامل مؤثر در هویت فرد باشد. تاثیرات محیط بر کودک و نحوه آشنایی با فرهنگ جامعه، از کوچه پس کوچه های کودکی شروع می شود. دوستان هم محلی، همسایه مغازه خوار و بار فروشی محل و...

از دیدگاه آنتونی گیدنز، محیط فرهنگی که ما در آن متولد می شویم و رشد می کنیم بر رفتار ما تاثیر می گذارد به نظر می رسد که هیچ گونه فردیت یا اداره آزاد برای ما باقی نمی گذارد اما در اصل این طور نیست ما با همه شرایط موجود می توانیم محیط دیگری برای خود بسازیم.

مدرسه

مدرسه، اولین حضور در اجتماع بدون تکیه بر خانواده خواهد بود و اولین محلی که کودک متوجه نقش فردیت در جامعه خواهد شد. نقطه حساسی است. تقسیم زمان به ۲ قسمت فعالیت های اجتماعی (مدرسه) و فردی و نحوه زندگی (خانواده) می تواند نقطه آغاز سرگردانی باشد. بخصوص برای کودکی که در خانواده ای آشوب زده پا به عرصه حضور گذاشته باشد. سالهای بلوغ و تلاش برای خودشناسی که عموماً با سالهای پایانی مدرسه توأم می شود شاید موشکافانه ترین قسمت این فرایند باشد. در این بخش هست که فرد تمام محتویات داخلی قاب را به هم ریخته و تلاش می کند تا غالبی نو بسازد. باز هم اعتقاد بر این است که چهارچوب می ماند و آنرا نمی توان بهم زد. خانواده، آزادی های فردی - اجتماعی و فرهنگ محیط ابزارهای طراحی فرد خواهد بود (www.Ravanpajoo.com).

رابطه، کی، مرتونکوشیده است تا بی‌هنجاری را به انحراف اجتماعی ربط دهد. او می‌گوید: فرد در نتیجه فراگرد اجتماعی شدن، هدف‌های مهم فرهنگی و نیز راه‌های دستیابی به این هدف‌ها که از نظر فرهنگی مورد قبول باشند، فرا می‌گیرد. هرگاه راه‌های مقبول دستیابی به این هدف‌ها برای فرد فراهم نباشد و او ناچار شود راه‌های دیگری در پیش گیرد، رفتاری ممکن است از مدها مانند هوس‌های اجتماعی بی‌ثبات و غیرمنطقی‌اند. مدگرایی نشان دهنده تزلزل و بحران هویت اجتماعی افراد جامعه است. در این وضعیت جامعه دچار انحراف شده است و افراد سعی می‌کنند خود را به یک نوع مدل و گرایش نسبت دهند تا بدین وسیله هوس‌های خود را ارضا کنند. فرد سرزند که به انحراف اجتماعی بینجامد (ثلاثی، ۱۳۷۷).

یکی از وظایف آموزش و پرورش یافتن راهکارهایی که بتوان هویت ملی را استوار بخشند و فرد را برای ورود به اجتماع آماده سازند، چرا که شکل نگرفتن هویت در وجود کودکان و نوجوانان به بحران هویت منجر می‌شود و آنان را شهروندانی بی‌مسئولیت و بی‌توجه به مسائل مملکت بار می‌آورد که عناصر مناسبی برای تحقق اهداف بیگانگان و ترویج اشاعه فرهنگ‌های غیرخودی خواهد بود (بیدمشکی، مریم. مهر ۱۳۹۶). بنابراین برنامه‌های درسی بایستی مبنی بر شاخصه‌های فرهنگی به منظور آشنا کردن کودکان و نوجوانان با آداب و رسوم، اهمیت یگانگی زبان و تقویت روحیه میهن دوستی و ایجاد وحدت و همدلی نقش بسیار سازنده ای دارد. حضور الگوهای مناسب متشکل از باورهای ارزشمند، مبتنی بر خرد و فرهنگ ریشه دار ملی، می‌تواند در پذیرش هنجارهای اجتماعی وقوانین زیست محیطی به کودکان یاری رساند، اما باید دید که از کی و چگونه می‌توان کودک را با مسائل ملی-میهنی آشنا کرد و از این طریق، او را مهیای پذیرفتن نقش اجتماعی و فرهنگی اش نمود.

آنچه حائز اهمیت است پرداختن به مسئله هویت یابی کودکان و همچنین موضوعاتی چون نقش هنر و ادبیات می‌تواند افق‌های تازه‌ای را در عرضه روانشناسی در پیش روی اندیشمندان باز کند. بنا بر این نیاز است که به مسئله هویت یابی کودکان و نقش هنر و ادبیات به صورت گسترده تری پرداخته شود و این موضوع به مسائل پیش رو و چشم اندازهای پژوهشی آتی بسط داده شود. هدف از فعالیتهای هنری رشد هویت، شخصیت و نیز برانگیختن احساس موفقیت در کودکان از طریق ابزارهای ابتکاری خودمحور است. نقاشی و سایر هنرها مانند پلی میان دنیای درون و واقعیت‌های بیرونی قرار می‌گیرند و تصویر، همانند یک میانجی عمل کرده و جنبه‌های خودآگاه و ناخودآگاه، گذشته، حال و آینده فرد را منعکس می‌کند. عناصر هنری باید دارای این ویژگیها باشند: اثرات سریعی به وجود آورند، نیازی به مهارت و تکنیک نداشته باشند و متناسب با سن فرد و حالات روحی و روانی او باشند (میرزا بیگی، ۱۳۷۹).

از هنر برای مشاهده روانمان می‌توان استنباط کرد که تربیت هنری زمینه‌های لازم را برای خودنگری، خودشناسی و کشف قابلیت‌های درونی و روانی افراد فراهم می‌کند. از این رو، توجه به چگونگی تحول و رشد توانمندی‌ها و قابلیت‌های هنری و زیبایی‌شناختی به مربیان کمک می‌کند تا بر اساس آن‌ها، مقدرات و ظرفیت‌های کودکان را بهتر بشناسند و برای پرورش توانمندی‌های هنری کودکان گام‌های تازه‌ای را بردارند. یکی از نظریه‌های مهم روان‌شناختی مرتبط با تربیت هنری نظریه هورویتز و دی درباره مراحل تحول قابلیت‌های گرافیکی طی می‌کنند. مرحله اول دست‌ورزی است که از ۵-۲ سالگی را شامل می‌شود که نتیجه آن سه نوع یادگیری مفهومی است که عبارتند از مفاهیم بصری، مفاهیم ارتباطی و مفاهیم ابرازی است. مرحله دوم نماد سازی است که ۹-۶ سال را در برمی‌گیرد. که کودکان در خلق آثار هنری خود از نمادهایی استفاده می‌کنند که این نمادها و رابطه‌ای که میان اشکال و معانی آنها در نظر می‌گیرند در میان کودکان کاملاً اختیاری و تأمین‌کننده نظر آنهاست. مرحله سوم که پیش از نوجوانی نام‌گذاری شده است. این دوران از نظر آموزش هنر دوران بسیار حساسی است چون گاه کودکان از هر نوع فعالی هنری دست می‌کشند و در نتیجه رشد و تحول هنری آنها متوقف می‌شود. (لرکیان، ۱۳۹۱).

کودکان مانند نهالان نورسته، آماده‌ی رشد و نمو و یا خشکیدن هستند و بیش از هر دوره‌ی دیگری از زندگی، قابل تغییر و تاثیر می‌باشند. به منظور ابراز و نشان دادن فعالیت‌های خلاقانه از طریق هنرمی‌توان به کودکان ترسیم کردن، نقاشی کردن، چاپ با وسایل مختلف، بریدن و چسباندن، مدل‌سازی و خمیر بازی و انواع کار با کاغذ را آموزش داد و به کودکان کمک

می کند تا علاوه بر رشد و تقویت ویژگی های هنری ، مفاهیم ملی (شناخت پرچم، پوشش بومی - محلی و...) را عمیق تر و بهتر درک کنند.

لذا هنر و ادبیات علاوه بر پرورش خلاقیت کودک سبب تقویت هوش هیجانی می شود که در آینده شخص بهتر بتواند احساسات و هیجانات خود و دیگران را کنترل کند. و از این توانمندی برای هدایت و راهبرد فرایند تفکر خلاق و خلق شیوه های مناسب رفتاری بهره برد. (Safran, D.S.,2002)

کودک و نوجوان به جهت ویژگی های خاص خود و جلب مخاطبان نوپا و نوآموز کشور و زبان فارسی به عنوان یکی از مهم ترین ارکان هویت ملی ، این قابلیت ها را دارند که بتوانند محملی باشند برای معرفی ، اشاعه و حفظ درست هویت ملی و دینی ایرانیان . ظرفیت چشمگیر این عرصه از ادبیات می تواند برای صاحب نظران و اهل قلم مجالی باشد تا مخاطبان خود را به درستی با هویت ملی و دینی خویش آشنا سازند ؛ و راه های حفظ و تقویت آن را به آنان آموزش دهند . زبان فارسی از مهم ترین عامل های نیروبخش هویت ملی همه ی قوم های ایرانی و ادبیات ما نماد هویت ما است (امین، ۱۳۸۴).

یکی از عرصه های ادبیات داستان های کودک است که این داستان ها می تواند در شکل گیری هویت کودکان موثر باشد.

آنچه از ماجراها ، آدم ها ، آداب و رسوم ، سنت ها ، نحوه ی معیشت ، جنگ ها ، غم ها ، شادی ها و بیم ها و امیدهای نسل گذشته که دغدغه ی احیای فرهنگ و دین و ملیت این مردم را با خود همراه داشته اند در داستان های تاریخی می آید ، به کودک و نوجوان کمک می کند تا با تاریخ و گذشته ی زندگی انسان ها و مردم کشورش بهتر آشنا شود ؛ و دریابد که انسان در طول تاریخ زندگی خود چه رنج ها برده و چه تلاش ها کرده تا توانسته است به اقتدار و اعتلای فرهنگی برسد.

در کشور ما آموزش پیش از دبستان هنوز گسترده نیست، اما به عنوان اولین تجربه آموزشی کودک و به سبب تاثیر مهمی که در شکل گیری شخصیت او دارد، باید برنامه های هدف دار و تدوین یافته داشته باشد تا تمام جنبه های رشد و تکامل کودک را در برگیرد (رشد آموزش پیش دبستانی، ۱۳۹۳).

اهداف تفصیلی دوره ی پیش دبستانی شامل:

هدف اول: پرورش مهارت های جسمی - حرکتی

هدف دوم: پرورش روحیه و رفتار عاطفی

هدف سوم: پرورش مهارت های ذهنی

هدف چهارم: پرورش صفات اخلاقی و رفتارهای اجتماعی مبتنی بر ارزش های اسلامی

هدف پنجم: انس با قرآن و علاقه به یادگیری آن

هدف ششم: پرورش ذوق هنری و زیبایی شناسی

هدف هفتم: تقویت حس دینی و علایق مذهبی

هدف هشتم: پرورش هویت ملی

الف- تقویت تعلقات دینی و ملی (اماکن زیارتی، میراث فرهنگی...)

ب- شناخت، تقویت علاقه و احترام به نمادهای ملی (پرچم، سرود ملی، زبان فارسی، نقشه کشور..)

ج- آشنایی و احترام گزاردن به آداب و رسوم مناسبت های دینی و ملی

هدف نهم: پرورش مهارت های فارسی

هدف دهم: ارتقای سطح بهداشت و ایمنی

هدف یازدهم: آشنایی با محیط زیست و علاقه و انس با طبیعت و حفظ آن (کتاب راهنمای برنامه و فعالیت های آموزشی و پرورشی "دوره پیش دبستانی"، ۱۳۸۸).

بنابراین لازم است کودکان را در دوره پیش دبستانی با مسائل ملی-میهنی آشنا کرد و از این طریق، آن ها را مهیای پذیرفتن نقش اجتماعی و فرهنگی اش نمود.

ادبیات پیشنهادی

به طور کلی هنرهای ایرانی از شعر تا معماری و صنایع دستی واسطه سازگاری این مردم بوده است، اما با وجود اینکه هنر بخش گسترده ای از فرهنگ ایرانی را تشکیل داده است و می توان هنر را به عنوان زبان دوم مردم این سرزمین به شمار آورد.

در تاریخ روان شناختی زندگی مردم ایران، هنر جریان پر پیچ و خمی داشته است. اساسا ایرانیان به دلایل سرشتی و تاریخی در بیان مشکلات و مسایل شان صریح نیستند و غیرمستقیم، لابه لای هزاران حرف و طنز و ادبیات، حرف خود را می زنند و به ناچار زبان ابهام و طنز و روایی آنها تقویت شده و زمینه های خلاقیت هنر آنها توسعه پیدا کرده است. زبانی که در زیباترین و سالم ترین شکل ادبی آن شاعران و ادیبان بزرگ را آفریده است (روزنامه شرق، ۹۰).

در هر فرهنگ، مجموعه ای از علایق، خصوصیات شخصیتی و رفتارها، زنانه یا مردانه تلقی می شود. کودکان نیز، این معیارهای فرهنگی را می آموزند و هویت مناسب خود را کسب می کنند (احدی، حسن. محسنی، نیک چهره. ۱۳۸۷).

کودکان با انجام فعالیت های هنری مهارت های مانند کار گروهی، بردباری، ارج گذاری به آرای مختلف افراد مختلف و توانایی ارتباط اثر بخش را کسب می کنند. فعالیت هایی مانند نمایش و آواز موجب تقویت احساس هویت مبتنی بر فرهنگ های سنتی در کودکان می شود. آموزش هنر می تواند باعث تقویت رشد زیبا شناختی، رشد اجتماعی و فرهنگی، رشد شناختی و پیشرفت تحصیلی کودکان شود. همچنین ایجاد انگیزش مثبت نسبت به خود و دیگران شود. درک سایر فرهنگ ها را میسر می سازد و یادگیری آزمایشی از طریق آزمون و خطا را امکان پذیر می کند و موفقیت های بیشتری را در حوزه های تحصیلی فراهم می آورد (رشد آموزش پیش دبستانی، ۱۳۹۰).

هنر، به طور مستقیم و غیر مستقیم بر هیجانات متمرکز بوده و از طریق کاوش هیجانی و اجتماعی باعث آگاهی و بصیرت در کودکان می شود تا بهتر بتوانند مشکلات خودشان را بشناسند. پژوهش ها نشان می دهند دریافت هفته ای یک ساعت هنردرمانی همراه با کمک های آموزشی نسبت به دریافت فقط کمکهای آموزشی، نتایج بهتری را در سازگاری اجتماعی، عاطفی و تحصیلی کودکان دارای اختلال یادگیری نشان میدهد. (فرایلیش و شچمن، ۲۰۱۰).

فرآیند ساختن، ترسیم و نقاشی فرآیند پیچیده ای است که طی آن کودک اجزای گوناگونی از تجربیاتش را برای ساخت یک کل معنادار مورد استفاده قرار می دهد. در این فرآیند، کودک به ما چیزی بیش از یک مجسمه را می دهد. او بخشی از خود را به ما باز می نمایاند؛ این که چگونه فکر می کند، چگونه احساس می کند و چگونه می بیند. نقاشی و سایر هنرها مانند پلی میان دنیای درون و واقعتهای بیرونی قرار می گیرند و تصویر، همانند یک میانجی عمل کرده و جنبه های خودآگاه و ناخودآگاه، گذشته، حال و آینده فرد را منعکس می کند. و به این گونه کودکان امکان می دهد که قابلیت و خلاقیت خود را بروز دهند (به پژوه و نوری، ۱۳۸۱). برنامه هایی که با استفاده از هنر در ارتباط با تدریس سایر موضوعات مورد استفاده قرار می گیرند، به طور مشابه نشان می دهند که تغییرات مثبت در نتیجه چنین رویکردی برای دانش آموزان رخ می دهد. همانطور که

Esquith (۲۰۰۶) چنین تحریک آمیز نشان می دهد، اگر اهداف آموزشی ما شامل شادی، شفقت و هیجان باشد، هنر به طور طبیعی می تواند به سایر حوزه های برنامه درسی متصل شود تا مشارکت فعال و خلاقیت را افزایش دهد (D'Agrosa, 2008).

کشور کانادا نیازمند نیروی کار و کارمندی است که به طور انتقادی و خلاقانه فکر کرده، مشکلات را حل کنند، به خوبی ارتباط برقرار نموده، و با شرایط در حال تغییر سازگار شوند، و در طول انجام کارشان این شیوه را ادامه دهند. لذا آموزش و پرورش باید غنی از هنر پرورش باشد دقیقاً آن مهارت ها و نگرش هایی که جهت محل کار مورد نیاز است. هنر شامل نقاشی، مجسمه سازی، نوشتن شعر، بازی کردن، آوازخواندن، بازیگری، تولید رسانه های مخلوط و فیلم سازی می شود. ولی در حقیقت، هنرها بسیار وسیع تر از این تعریف هستند. به عقیده آنها یادگیری، از طریق هنر شامل: تعامل فعال در یادگیری است که ذهن و بدن، احساسات و عقل، جسم و موضوع را متحد می کند. تجربه کردن در هنر، فواید ذاتی و بیرونی را برای کودکان ابتدایی ارائه می دهد. منافع ذاتی شامل فرصت هایی برای ایجاد خلاقیت و تخیل، و لذت بردن، از زیبایی است. همچنین از مزایای بیرونی هنر، افزایش مشارکت در یادگیری و توسعه اعتماد به نفس دانش آموزان، مهارت های اجتماعی و فراشناخت می باشد. (RENA UPITIS, 2013).

در مطالعه ای در کشور کانادا، والدین ادعا کردند که برنامه آموزش هنر (LTTA¹) ایجاد علاقه در هنرهای خارج از مدرسه کمک کرده است، انگیزه بیشتری برای فرزندان خود برای حضور در مدرسه دارند. همچنین موجب افزایش اعتماد به نفس و عزت نفس، بهبود مهارت های اجتماعی کودکان شده به طوری که کمتر خجالتی بوده و بیشتر در خارج از کشور، فرصت های شغلی خود را به وجود آوردند، مهارت های خود را در فرم های مختلف هنری افزایش دادند و شور و شوق خود را برای حضور در مدرسه افزایش دادند (Upitis & Smithrim, 2003).

به منظور تحقق هر چه بیشتر قابلیت های آموزش هنر، ضروری است که آموزش هنر از طریق طرح های مناسب آموزشی در دوران کودکی و در مراکز پیش دبستانی به کار گرفته شود. ادبیات هر کشور در بردارنده میراث فرهنگی آن کشور است و گونه ای پیوند بین فرهنگ گذشته و حال را می تواند ایجاد کند و می تواند در شکل دادن به هویت فعلی جامعه اثر گذار باشد (منصوری گرگر، ۱۳۹۳).

ادبیات نیز همواره با پرسش های مربوط به هویت سر و کار داشته است و اثرهای ادبی به کنایه یا به روشنی طرح پاسخی به این پرسش ها را در افکنده اند. در اثرهای ادبی گونه های الگوهای شکل گیری هویت به شکل پوشیده ارائه شده اند. ادبیات جز اینکه هویت را درون مایه خود ساخته، سهم مهمی در ساختن هویت خوانندگان خود داشته است (کالر، ۱۳۸۲).

کودک با نقاشی و رنگ کردن می تواند وقایع زندگیش را از طریق نمایش و قصه گویی به شکل سریال درآورد. بعد می تواند با ترکیب عوامل، به طور خلاقانه تغییراتی را در قصه اش انجام داده و به حس تسلط و قدرتمندی برسد (محمد اسماعیل، ۱۳۸۳).

با توجه به گروه سنی مخاطبین مطالب و مباحث بایستی به گونه ای سرگرم کننده باشد و کنجکاوی او را برانگیزد. هم چنین لازم است تخیل کودک را فعال کند و به او کمک کند توانایی ذهنی اش را افزایش و احساساتش را توضیح دهد. او از این راه مهارت هایی مثل خوب دیدن، خوب شنیدن، پرسیدن و به دنبال پاسخ بودن را به دست می آورد. قصه ها بر خلاف شکل های دیگر ادبیات، کودک را در راه کشف هویت و معنای زندگی خویش هدایت می کند. شاهنامه به عنوان یک اثر ارزشمند جهانی این شایستگی را دارد که در تمام دوره های تعلیم و تربیت مورد استفاده قرار گیرد. نکته های تربیتی - اخلاقی شاهنامه در کنار ساختار حماسی و داستانی آن، می تواند بهترین آگو و نمونه برای داستان باشد، کافی است زبان متناسب با سن کودک

¹ Learning Through the Arts

را پیدا کند. ما می توانیم قصه های شاهنامه را باز آفرینی کنیم و در کلاس درس به کار ببریم. بی شک قصه گویی کارآمدترین گفت ابزاری است که می توان به انتقال مفاهیم از هر دست و شکلی، مدد رساند. مثلاً قصه های شاهنامه حکیم خرد توس یکی از بهترین های آن است. مریم بیدمشکی، کارشناسی ارشد ادبیات فارسی، آموزگار و مدیر عامل مرکز تخصصی کودک و شاهنامه مشهد، (بیدمشکی، مریم، ۱۳۹۰).

از بین روشهای انتقال مفاهیم آموزشی فرهنگی - اجتماعی قصه گویی جایگاه خاص خود را دارد. قصه پلی بین جهان بیرون و درون انسان برقرار می کند و اندیشه ها، تخیلات، ترس ها و عقده هایش را در قالب کلام و کلامش را در قالب افسانه های افسونگر می گنجاند (بیدمشکی، ۱۳۹۱).

در پژوهشی ۱۰ مزیت داستان گویی برای کودکان و نوجوانان را به صورت زیر بیان می کند.

- ۱- با داستان گویی می توانید قطعاً ویژگی هایی از قبیل عقل، شجاعت، صداقت و غیره را از سنین اولیه به کودکان خود تحقق بخشید.
- ۲- آنها را از فرهنگ و ریشه های خود آگاهی پیدا می کنند. آداب و رسوم و سنت های مختلفی که در خانواده تان وجود دارد آشنا می شوند.
- ۳- افزایش مهارت کلامی
- ۴- مهارت های گوش دادن را بهبود می بخشد
- ۵- خلاقیت و قدرت ایده پردازی را افزایش می دهد
- ۶- یک راه جالب برای افزایش حافظه و تمرکز است.
- ۷- درک وسیع تری از فرهنگ های مختلف کشورهای جهان
- ۸- یادگیری علمی آسان تر و کمک می کند که کنجاوی بیشتری شود
- ۹- ارتباط بهتر و همچنین اعتماد به نفس بیشتر می شود
- ۱۰- در موقعیت های سخت، کمک می کند تا با سهولت مواجه شوند.

به علاوه داستان نباید خیلی کوتاه و نه خیلی طولانی باشد. مکان باید خلق و خو و مناسب برای داستان سرایی ایجاد کند.

سعی کنید از ابتدا یک علاقه خاص ایجاد کنید و مقدمه ای مناسب داشته باشد. از عبارات مناسب و حرکات درست دست و صورت همچنین صداهای مختلفی استفاده شود. داستان را با صدای بلند اما با سرعت کم بگوئید. فرزندانان را با سؤالات مختلف درگیر کنید. بهترین راه برای ترکیب داستان از طریق بازی است. (PALAK SHAH, 2017)

قصه ها و افسانه ها همواره در رشد و کمال ذهنی و فرهنگی انسان ها مؤثر بوده اند و به نوعی زندگی اجتماعی و فرهنگی مردم، شیوه کار و تولید آن ها و رفتار، تفکر، احساس، مذهب، اخلاق و اعتقادات هر جامعه را نشان داده اند. قصه گویی هم چنین به عنوان روشی برای آموزش ارزش های اجتماعی و اخلاقی استفاده شده. تأکید افلاطون و ارسطو بر قصه گویی برای کودکان نیز از همین جنبه است. کودکان با شنیدن افسانه ها، اسطوره ها و قصه های قومی درباره جهان و آنچه در آن است اطلاعاتی به دست می آورند و در ذهن خود، آرزوهای مطلوبشان را شکل می دهند. تقریباً تمام افسانه های اقوام و ملل گوناگون این ویژگی را دارند. قصه ها هم شادی آفرینند و هم آموزنده. در قصه ها از واژه هایی استفاده می شود که کودکان را تحت تأثیر قرار می دهد. بعد از گفتن هر قصه یا هنگام قصه گویی به کودک فرصت دهیم به قصه فکر کند و درباره آن حرف بزند. این روش از نظر عاطفی و عقلی برای کودک بسیار مفید است (www.ccdcir.com).

قصه‌ها سه مولفه منحصر به فرد دارند که قصه را بر صدر تمام فعالیت‌های کودکان می‌نشانند و آن اینکه وقتی کودک قصه می‌شنود با قهرمان آن ذات پنداری می‌کند در می‌یابد که در دنیای بیرون چالش‌هایی وجود دارد که فقط شامل حال او نمی‌شود و ممکن است دیگران هم با آن دست و پنجه نرم کنند. به علاوه در جریان قصه احساسات درونی کودک مانند غم، شادی، ترس، دلهره... درگیر ماجراها و پیشامدهای قصه می‌شود و پالایش می‌یابد. در مرحله سوم که به نوعی عالی‌ترین فرایند تاثیر قصه هست به خود شکوفایی و حل مسئله دست می‌یابد. داستان‌های تخیلی و فانتزی قصه‌های پریان از این قاعده مستثنی نیستند و نباید در استفاده از آنها به عنوان وسیله تربیتی به دلیلی که رنگ خیالی دارند، تردید کرد.

قصه‌گویی، سنتی دیرینه و دیر پاست که گذر زمان و وسایل ارتباط جمعی، در اهمیت، ارزش و تاثیر آن تغییری ایجاد نکرده است. در ذکر دلایل قصه‌گویی به نکات زیر می‌توان اشاره کرد:

بهترین راه بیان آرزوها با زبان مشترک انسان‌ها و انتقال ارزش‌های اخلاقی و معنوی از نسلی به نسل دیگر، انتقال سنت‌ها و آداب و رسوم.

- نشان دادن خلق و خو و ارزش معنوی سایر اقوام و ملل و در نتیجه فراهم آوردن زمینه تحمل دیگران و عقاید آنان می‌شود.

- زمینه‌سازی برای ایجاد نشاط، تامین بهداشت روانی و درمان ناراحتی‌ها.

- به ارمغان آوردن احترام و اتکای به نفس برای افراد با سنین میان سال. (رحماندوست، مجتبی، ۱۳۹۱)

به قول شارل پرو "کودکان را می‌توان از طریق قصه‌های دلچسب و دوست‌داشتنی متناسب با توانایی‌های آنان با واقعیت‌های زندگی آشنا کرد. آن‌ها در موقع گوش دادن به قصه، مفاهیم پنهان در لابه‌لای واژه‌ها را درک می‌کنند، هنگامی که قهرمان داستان در مرداب بدبختی غوطه می‌خورد، آن‌ها غمگین و نگران می‌شوند و وقتی به جاده خوشبختی قدم می‌گذارد، فریادی از شوق بر می‌آورند و اگر بخت با شخصیت بد داستان یار شود، بی‌صبرانه انتظار می‌کشند تا او به سزای کارهای زشتش برسد. این‌ها همه دانه‌هایی است که در دل کودکان کاشته می‌شود و تاثیر آن بروز حرکتی از سر شادی یا غم است که خود، نشان از بارور شدن ذهن آن‌ها دارد". (فرهنگ نامه ادبیات کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶).

روش تحقیق

روش پژوهش به صورت تحقیقات میدانی و استفاده از منابع نظری و تئوری درباره هویت‌یابی کودکان و نقش هنر و ادبیات بوده است. در مطالعه حاضر، برای گردآوری اطلاعات از روش‌های کتابخانه‌ای بوده است. شامل مطالعه و فیش برداری از کتب و مقالات مرتبط و بررسی گزارش‌ها، مستندات، روش‌های اجرایی و مدارک.

نتیجه‌گیری

در یک نگاه کلی پیش‌پا افتاده‌ترین تجربیات از عناصر مربوط به هنر در زندگی روزمره است؛ مثل نوشتن، نقاشی، موسیقی، مجسمه‌سازی، نمایش و... اما بشر در رویارویی با این تجربیات در حد ناظر باقی‌نمانده است. او در بلندای خلاقیت هنری شاهد سفرهای درونی هنرمندان و ملاقات‌کنندگان آثار هنری بوده و از میان این سفرنامه‌ها به تاثیر شگفت‌هنر و ادبیات بر جان آدمی و تسکین و ترمیم زخم‌های جسم و جان او، دست یافته و اینچنین هنری در جهت ارتقای بهداشت جسمی و روانی متولد شده است.

ارتباط اثبات شده هنر در رشد فرایندهای زیبا شناختی، رشد اجتماعی- عاطفی، اجتماعی و فرهنگی، رشد کلامی، پیشرفت تحصیلی ... زمینه ساز حفظ هویت ملی و روحیه میهن دوستی در کودکان پیش دبستانی می شود. لذا به منظور حراست از سنت و آداب و رسوم اصیل ایرانی و هویت ملی بایستی اهمیت بیشتری به هنر و ادبیات داده شود. چرا که هر دو علم علاوه بر نقش مثبتی که در یادگیری دارند باعث تقویت و حفظ باورهای ملی و دینی کشور هستند.

در بین عرصه های مختلف علم ادبیات نیز، قصه گوئی تاثیرات زیادی دارد از جمله: زبان آموزی، انتقال مفاهیم، تقویت حس کنجکاوی، پرورش قدرت تخیل و خلاقیت، آشنایی با واقعیت های زندگی، انتقال ارزشها، اصلاح رفتار، تعامل اجتماعی، پیوند فرهنگی اشاره کرد که دلیل قانع کننده ای برای تقویت و ترویج هویت ملی دارد. بنابراین لازم است در برنامه های آموزشی کودکان دوره پیش دبستانی با شیوه اجرای بهتر انجام شود.

با توجه به نتایج به دست آمده می توان گفت هنر و ادبیات علاوه بر نقش مفیدی که در فرایند آموزش و یادگیری دانش آموزان عادی دوره پیش دبستانی دارد برای افرادی که دچار اختلال یادگیری هستند، موثر است.

بدون شک کودکان امروز، سازندگان جامعه ی فردای ما خواهند بود؛ و چگونگی آموزش و تغذیه ی فرهنگی، ملی و دینی آنان به طور مستقیم بر وضعیت فرهنگی و معنوی و اقتدار ملی جامعه و ظهور خلاقیت ها تاثیر خواهد داشت.

با توجه به اساسنامه ی دوره پیش دبستانی یکی از اهداف کلی در این دوره تقویت علاقه به ارزش های دینی، اخلاقی و هویت ملی می باشد. همچنین عنایت به فرهنگ بومی و محلی کودکان و تدوین محتوای مورد نیاز به صورت غیر متمرکز از اصول حاکم بر فعالیت های آموزشی و پرورشی این دوره است. با عنایت به محتوای آموزشی و پرورشی دوره پیش دبستانی که مشتمل بر عناوینی از قبیل انس با قرآن، قصه، شعر و سرود، بازی، نقاشی، کاردستی، نمایش خلاق بحث و گفتگو، مشاهده، آزمایش، گردش علمی و تماشای فیلم و آشنایی با نحوه استفاده از فن آوری جدید می باشند. بنابراین کودکان در دوره پیش دبستانی بیش از هر زمان دیگر، آماده پذیرش آداب و رفتارهای مطلوب اند. لذا با توجه به اهداف چهارم، ششم و هشتم دوره پیش دبستانی، همچنین مزایا و آثاری که آموزش هنر و ادبیات برای کودکان این دوره به همراه دارد شایسته است جایگاه امن و مطمئنی برای آن در برنامه های درسی رسمی در نظر گرفته شود. این امر میسر نیست مگر به دست معلمان ماهر و مربیان برجسته و دلسوزی که بر اهمیت آثار این حوزه شگفت آور ارج نهند و جایگاه آن را در نظام تعلیم و تربیت ماندگار سازند. به قول آیزنر استاد برجسته و نظریه پرداز معاصر در حوزه آموزش هنر: " آینده هر مملکتی در گرو مکانی است که برای رشد و پرورش فرزنداناش تدارک می بیند.

لذا به دلیل نظام آموزشی نیمه رسمی بهترین مکان برای اجرای این شیوه دوره های پیش دبستانی و از طریق مربیان آن دوره با شگرد بازآفرینی و نوشتن خلاق با زبانی مناسب بیشتر مفاهیم درسی و آموزشی را نهادینه کنند. انجام این امر باعث تقویت روحیه یادگیری در کودکان و نوجوانان در تمام زمینه های آموزشی از جمله فرهنگ پذیری و اجتماعی شدن شود به طوری که کودکان از آن بهره ببرند. بی شک از بین تمام فعالیت ها قصه گوئی کودک با هویت ملی، فرهنگ بومی و قوانین اجتماعی آشنا می شود زیرا ابزاری است که از هر دست و به هر شکلی می تواند در انتقال مفاهیم کمک کند.

ارتباط اثبات شده هنر در رشد فرایندهای زیبا شناختی، رشد اجتماعی- عاطفی، اجتماعی و فرهنگی، رشد کلامی، پیشرفت تحصیلی ... زمینه ساز حفظ هویت ملی و روحیه میهن دوستی در کودکان پیش دبستانی می شود. لذا به منظور حراست از سنت و آداب و رسوم اصیل ایرانی و هویت ملی بایستی اهمیت بیشتری به هنر و ادبیات داده شود. چرا که هر دو علم علاوه بر تاثیر مثبتی که در یادگیری دارند باعث تقویت و حفظ باورهای ملی و دینی کشور هستند.

پیشنهادهات:

- با توجه به اینکه نظرات پژوهشگران رشته روانشناسی پیرامون مقوله های ارائه شده در این رابطه کاملاً صحیح و مبتنی بر واقعیت است، نتایج تحقیقات به صورت پروپوزال های نظری ارائه گردد.
- از مریبان پیش دبستانی جوان، علاقمند، پایبند به اصول اخلاقی، صبور و حداقل دارای مدرک کاردانی مرتبط استفاده شود.
- با توجه به سن کودکان این دوره فعالیت های آموزشی بهتر است نشاط آور و در صورت امکان به صورت بازی ارائه شود که قطعاً اثرگذارتر خواهد بود.

منابع

- فروم، اریک، ۱۳۷۰. جامعه سالم، ترجمه: اکبر تبریزی، تهران: انتشارات بهجت. ص ۸۶-۸۵.
- غفوری کله، معصومه. ۱۳۸۴. بررسی هویت دینی و ملی جوانان شهر تهران با تأکید بر تأثیر خانواده بر آن. پایان نامه کارشناسی ارشد ریتزر، جورج. (۱۳۷۷). نظریه های جامعه شناسی در دنیای معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی. ص ۱۶۵
- دانشگاه الزهراء، دانشکده علوم اجتماعی اقتصادی
- بیدمشکی، مریم. رشد آموزش پیش دبستانی، دوره نهم، شماره ۱، مهر ۱۳۹۶. کارشناسی ارشد ادبیات فارسی، آموزگار و مدیر عامل مرکز تخصصی کودک و شاهنامه مشهد.
- میرزاییگی، علی (۱۳۷۹). نقش هنر در آموزش و پرورش و بهداشت روانی کودکان و تهران: انتشارات مدرسه.
- رشد آموزش پیش دبستانی، لرکیان، مرجان. عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت معلم تهران شماره ۱۴، بهار ۹۱. ص ۳۸.
- امین، سید حسن. (۱۳۸۴). "نقش شعر کلاسیک فارسی در هویت ملی" حافظ. شماره ۱۶. ص ۸-۵.
- بابلی، عزیزاله. رشد آموزش پیش دبستانی. دوره پنجم، شماره ۴. تابستان ۱۳۹۳. ص ۳۹.
- کتاب راهنمای برنامه و فعالیت های آموزشی و پرورشی "دوره پیش دبستانی". چاپ اول ۱۳۸۸. انتشارات مدرسه روزنامه شرق، شماره ۱۲۹۰. تیر ۹۰، صفحه ۱۱ (روانشناسی).
- احدی، حسن. محسنی، نیک، چهره. ۱۳۸۷. روانشناسی رشد (مفاهیم بنیادی).
- رشد آموزش پیش دبستانی. دوره دوم شماره ۴. ص ۴۵-۴۴. تابستان ۹۰.
- به پژوه، احمد و نوری، فریده (۱۳۸۱). تاثیر نقاشی درمانی در کاهش رفتارهای پرخطرهای پرخاشگرانه ی دانش آموزان عقب مانده ی ذهنی. مجله ی روانشناسی و علوم تربیتی ۳۲(۲)، ۱۷۰-۱۵۵.
- منصوری گرگر، رحیمه. رشد آموزش پیش دبستانی. دوره پنجم، شماره ۳، بهار ۹۳. ص ۴۷-۴۵.
- کالر، جان اتان. (۱۳۸۲). معرفی بسیار مختصر نظریه ادبی. ترجمه فرزانه طاهری. تهران: مرکز. ص: ۱۵۰-۱۴۸.
- محمد اسماعیل، الهه (۱۳۸۳). بازی درمانی: نظریه ها، روش ها و کاربردهای بالینی. تهران: انتشارات دانژه.
- بیدمشکی، مریم. ۱۳۹۰. کارشناسی ارشد ادبیات فارسی، آموزگار و مدیر عامل مرکز تخصصی کودک و شاهنامه مشهد.
- بیدمشکی، مریم. ۱۳۹۱. رمز پردازی و نشانه ای افسانه های هفت پیکر، مشهد: سخن گستر.

رحماندوست، مجتبی (مترجم). ۱۳۹۱. کتاب مهارت قصه گویی چاپ اول. انتشارات مدرسه.

فرهنگ نامه ادبیات کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶.

Grotevant, HD, Cooper & Catherin, R, (1985), Patterns of interaction in Family relationships and the development of identity exploration in adolescence. *child development*. Vol 59. special issua.415-428.

<http://ravanpajoooh.blogfa.com>

Safran, D.S. (2002). *Art therapy and AD/HD: Diagnostic and therapeutic approaches*. London:

Jessica Kingsley.

Freilich, R., & Shechtman, Z. (2010). The contribution of art therapy to the social, emotional , and

academic adjustment of children with learning disabilities. *The Arts in Psychotherapy*, 37, 97-105.

D'Agrosa, E. (2008). Making music, reaching readers. *General Music Today*, 21(2), 6–10.

Dr. Rena Upitis, Professor of Arts Education, Queen's University, Kingston, Ontario. (2013) . *Arts Education for the Development of the Whole Child*. p 22.

Upitis, R., & Smithrim, K. (2003). *Learning Through the Arts National Assessment: A Report on Year 2, 2000–2001*. Toronto, ON: The Royal Conservatory of Music

PALAK SHAH, 2017. 10 Amazing Benefits Of Storytelling For Kids. <https://www.momjunction.com>

<http://www.cdcir.com>

The role of art and literature in the process of identifying children in pre-school age

Tahereh Mahdiar

M.Sc In Civil Engineering
Mahdiar_zahra@yahoo.com

Abstract

The cultural heritage of any nation is a symbol of the spiritual and material life of that nation, and the identity of the children of each land depends on their familiarity with the national identity and cultural heritage of their country. Nowadays the issue of national identity is in critical condition. In order not to become more worse than this ,in this national identity and the original culture of the homeland, we should think about it. Therefore, find the reason of this issue then, resolved it consciously. The growth of each country depends on the education of the children of that land. In this way, they are ready to accept their social and cultural role. So, when the children are in their golden age(preschools), investing , is the guarantor of maintaining the national identity of each country. The institutionalization of a new review by committed and committed carers accomplishes this, which requires follow-up in subsequent periods of his life. Therefore, one of the ways and activity that can familiarized children with national identity, native culture, social norms and patriotism, and the preservation of the country and the country is through the training of the arts and literature of that country. Since education in the pre-school period is Combined, art and literature can be effective in the overall development of children, and it will strengthen the national identity of the newbie students of this area. Therefore, because of the importance of the subject, this article discusses the role of art and literature in the process of identifying children in pre-school age.

Keywords: Arts and Literature, Research, Identity, Children, Story